

- тивної компетенції у дискурсі телеінтерв'ю// Мовні і концептуальні картини світу: Зб. наук. праць. – К.: КНУ ім. Т. Шевченка. – № 7. – 2001. – С. 275-285.
4. Мацько Л. І. Лінгвокультурологічні чинники формування культури усного мовлення// Матеріали V конгресу Міжнародної асоціації українців. Мовознавство.: Зб. наук. ст. – Чернівці: Рута, 2003. – 492 с.
 5. Палихата Е. Я. Методика навчання українського усного діалогічного мовлення учнів основної школи. – Тернопіль: вид-во ТДПУ ім. В. Гнатюка, 2002. – 271 с.
 6. Покровська О. Характеристичні риси мови засобів масової інформації// Вісник Харківського університету. Сер.: Філологія. – № 426. – 1999. – С. 171-174.
 7. Светлана С. В. Телевизионная речь: Функции и структура/ Ред проф. Я. Н. Засурского. – М.: Изд-во Московского ун-та, 1976. – 150 с.
 8. Ставицька Л. Короткий словник жаргонної лексики української мови. – К.: Критика, 2003. – 336 с.
 9. Стишов О. А. Українська лексика кінця ХХ століття (на матеріалі мови засобів масової інформації): Монографія. – К.: Вид. центр КНЛУ, 2003. – 388 с.
 10. Сучасна українська мова: Підручник/ О. Д. Пономарів, В. В. Різун, Л. Ю. Шевченко та ін./ За ред. О. Д. Пономаріва. – К.: Либідь, 1997. – 386 с.
 11. Трескова С. И. Социолингвистические проблемы массовой коммуникации (принципы измерения языковой вариативности). – М.: Наука, 1989. – 152 с.

Тетяна Миколенко

ГЕНДЕРНА СПЕЦИФІКА СЛЕНГОВОГО МОВЛЕННЯ

Одним із питань, що активно вивчається сьогодні у світовій лінгвістиці, є гендерні розрізнення. Поняття “гендер” введено в українську лінгвістику порівняно недавно, тому пов’язані з ним дослідження ще не оформилися в самостійний напрямок. Зважаючи на те, що в україністиці проблема поки що не отримала належного висвітлення, нашим ученим доведеться включитись у її дослідження, базуючись на значних за обсягом і за глибиною студіях учених інших країн.

Прийнято вважати, що вивчення гендерного аспекту мови у світовій науці припадає на початок 70-их років: саме у той час поглибилися і результативно оформилися дослідження залежності певної мовленнєвої форми від статі мовця, хоч зацікавлення цим аспектом лінгвістики та зародження ідеї про відмінності між чоловічим та жіночим мовленням відноситься до давніших часів. Так, ще у 1523 р. Дж. Вайвес у праці “De Institutione Christianae Feminae” зробив спробу узагальнити правила суспільної поведінки, включаючи сюди і мовну, з позицій християнської моралі [2, 60]. Дев’ятнадцяте століття не принесло багато нового у гендерну лінгвістику, хоч порівняно з європейським американське мовознавство було активнішим. Це стосується, зокрема, того, що в Америці актуалізується прикладний аспект гендерної лінгвістики, наприклад, активно обговорюється питання мовного оформлення родової належності суб’єкта в офіційних паперах (використання займенників *він, вона*; іменників чоловічого та жіночого роду тощо).

Особливо плідним для гендерної лінгвістики виявилось ХХ ст. Воно характеризується наявністю великої кількості праць, їх аналітичним узагальненням, що привело до оформлення гендерної лінгвістики в окрему гілку мовознавства та

виокремлення її напрямків. З цього погляду особливу вагу для нас мають теоретично-підсумкові праці, зокрема стаття В.Аллмана "Towards an overview of work on gender and language variation", в якій автор виділив шість етапів розвитку гендерної лінгвістики: а) ранній; б) праці від початку ХХ ст. до 70-их років; в) праці 70-их років; г) праці першої половини 80-их років; г) праці другої половини 80-их років; д) 90-ті та погляд у майбутнє [2].

В україністиці на гендерних питаннях почали зосереджувати увагу з середини 90-их років, і з того часу інтерес до цього явища не спадає. Сьогодні можна виокремити імена дослідників, праці яких є серйозною підставою для дифузії українських студій з гендерних проблем у світову лінгвістику: Л. Ставицька, що є керівником семінару з питань гендерної лінгвістики (доп. "Актуальні проблеми сучасної української гендерної лінгвістики"// <http://www.linguistics.kiev.ua/seminar/>; ст. "Мова і стать"// Критика. – 2003. – Ч. 6. – С. 29-34); М. Дмитрієва, що є координатором цього семінару (доп. "Лінгвістичний експеримент як інструмент для вимірювання гендерної чутливості"// <http://www.linguistics.kiev.ua/seminar/>); Я. Пузиренко (доп. "До проблеми номінації осіб жіночої статі в українській мові (гендерний аспект)"// <http://www.linguistics.kiev.ua/seminar/>); О. Фоменко (доп. "Лінгвістичне зображення жінок в українських ЗМІ"// <http://www.linguistics.kiev.ua/seminar/>); Г. Улюра (доп. "Деякі міркування щодо базових понять гендерних студій з літературознавства"// <http://www.linguistics.kiev.ua/seminar/>); В. Труба (доп. "Деякі зауваги про великих жінок і великих чоловіків"// <http://www.linguistics.kiev.ua/seminar/>). Особливе пошвавлення в наукових колах початку ХХІ ст. навколо цього питання вказує на актуальність вибору напрямку наших студій.

У коло досліджень гендерної диференціації мовлення у світовій науці потрапили питання різниці мовлення між чоловіком та жінкою з урахуванням фонетичних змін, лексичного складу, синтаксису в аспекті як діалектного, так і літературного мовлення. Гендерна диференціація сленгового мовлення ще не була об'єктом вивчення, що і зумовило вибір теми дослідження.

Розрізнення сленгового мовлення чоловіка та жінки проводилося за допомогою експерименту у трьох стадіях. Проведений дослід ґрунтується на опитуванні респондентів. На першій стадії респондентам зачитувалися слова з метою визначити, чи вони їм відомі. На другій стадії ми виявляли, чи респонденти використовують, чи не використовують ці лексеми у мовному побуті. На третій стадії пропонували доповнити наведений синонімічний ряд сленгових одиниць.

Результати експерименту допоможуть виявити та з'ясувати такі питання: чи відрізняється чоловіче та жіноче мовлення кількістю вжитих сленг-одиниць; кому відома більша кількість сленг-одиниць: чоловікові чи жінці; хто вживає більшу кількість сленг-одиниць: чоловік чи жінка; у чому проявляються особливості мовлення чоловіка та жінки.

Експеримент проводився серед сорока осіб жіночої та такої ж кількості осіб чоловічої статі віком від 17 до 25 років. Респондентам зачитували 1317 слів, які брали за сто відсотків. Відповідно підраховували процент відомих та вживаних лексем кожної особи однієї статі і визначали середнє арифметичне для кожної групи.

Результати показали, що чоловіки в середньому знають приблизно від 88% до 98%, а жінки – від 60% до 80% запропонованих слів. Розходження між кількістю сленг-одиниць на рівні пасивного словникового запасу підтверджуються і на рівні активного їх використання у мовленні. Так, чоловіки послуговуються у процесі спілкування від 73% до 93% зафіксованими сленгізмами. У жінок цей показник значно нижчий: 44-55%.

Мовлення чоловіка та жінки відрізняється також кількістю вживаних лексем синонімічного ряду. Як показав експеримент, мовлення чоловіків на рівні використання сленг-одиниць різноманітніше, ніж мовлення жінок. Синонімні ряди чоловічого мовлення значно ширші. Наприклад, на позначення голови як частини людського тіла чоловіки активно використовують такі лексеми, як: *чан, пачка, чапуліно, чайник, кабіна, лобешня, диня, башика, бошка, башня, мазак, скварешня, гарбуз, каністра, бабега, колчан, лампочка*; натомість жінки часто вживають тільки лексему *башика*, рідше – *чайник, кабіна, каністра, лобешня, башня*. Чоловічим сленгізмам-відповідникам літературного рота – *ротяра, їдак, жувальник, дзьоб, пелька, писок, пасть, паща, хавка, хавало, хлябало, хліборізка, дзвякало, мордобойка* – відповідають часто вживані жінками *писок, пелька, пасть* та *хавка* і порівняно нечастотні *жувальник, дзвякало, хавало*.

Така ж ситуація спостерігається й у сленг-варіантному позначенні обличчя: чоловічі номінації – *морда, морданя, харя, табло, рожя, віза, карточка, фейс, тика, міна, рило*; жіночі – *рожа, тика* (вживають часто), *міна, фейс, морда* (рідко); носа: чоловічі – *ишобель, ишобак, цапіна, дюндель, рубильник*; жіночі – *ишобель* (вживане рідко); очей: чоловічі – *фари, сліпаки, фонарі, лупаки, лупала, балухи, баньки, моргала, гляділки*; жіночі – *моргала, банки, гляділи* (вживають часто), *балухи, лупала* (вживають рідко); ніг: чоловічі – *тормоза, лапті, шасі, ласти, копита, батони, коньки, лижі, кривульки, лебеді, булки*; жіночі – *тормоза, ласти, копита* (часто), *лижі, коньки, батони* (рідше); рук: чоловічі – *крила, граблі, вітряки, ратиці, обрубки, клешині, жгреблі*; жіночі – *граблі* (часто), *ратиці, обрубки, клешині* (рідше); груди: чоловічі – *бубі-лубі, буфера, балкони*; жіночі – *буфера* (рідко); живіт: чоловічі – *момік*; жіночих немає; сідниці: чоловічі – *булки, бампер*; жіночих немає; кров: чоловічі – *кров'яра, кров'янка*; жіночих немає тощо.

Подібні процеси можна спостерігати і при найменуванні предметів, наприклад, грошей: чоловічі лексеми – *філки, тугрики, лаве, капуста, бабло, бабки, бабулі, мані, бакси, зелені, валюта, папери*; жіночі – *бабло, бабки, бакси, мані* (вживані часто), *валюта, папери, зелені* (використовують рідше); дій, наприклад, померти: чоловічі – *склеїти ласти, надутти ласти, відкинути ласти, відкинути копита, зіграти в ящик, прикинутись жмуріком, поїхати в Сочі, завернутись, скоптитись, одягнути дерев'яний костюм*; жіночі – *відкинути копита, відкинути ласти* (рідко) тощо. Як бачимо, чоловіки вживають ширший діапазон сленг-лексики синонімічного ряду, ніж жінки. Описувані процеси вживання лексем жінками/чоловіками у цьому аспекті не проводяться у відсотковому вимірі, оскільки бувають випадки використання інших синонімів, але у дуже невеликій кількості.

Різниця між мовленням чоловіка та жінки помітна і на рівні вживання емоційно-експресивної лексики. Це яскраво видно, зокрема, у системі сленг-одиниць на позначення особи. Так, у жіночому мовленні нейтральними синонімами лексеми *чоловік* є слова *пацан, пацук, чувак*; позитивне сприйняття передає сленгізм *мужчинка*; негативне ставлення проявляється у лексемах *мудак, чмо, чморик*. Відповідно чоловіки називають себе *дяфік, жмурік, мужик, пацан, пацук, тіп, фацет, фуцан, ціп, чувак, штемп, штріх, штуцер*; негативний відтінок містять *бик, бикота, бичара, дерматин, козел, лось сохатий, лось, мудак, муділа, петух гамбурзький, бичвота, піжон, поц, фраєр, чмо*. Порівняймо сленг-одиниці на позначення жінки: жіночі – нейтральні: *бікса, кобіта, кубіта, тьолка*; негативно забарвлені – *бичка, дура, дурена, кобила, коза, мантелена*; чоловічі – нейтральні: *бікса, герла, кобіта, кубіта, тьолка, чувіха*; негативно забарвлені: *бичка, жаба, кобила, коза, мантелена, мармиза, мимра, поломок, рижя, термоядерна війна, тьолка, чучундра, шмара* тощо.

Ще одним прикладом того, що жінки вживають “менш яскраві” лексеми, порівняно з чоловіками, є оцінювання чоловіком/ жінкою занадто настирливої поведінки чоловіка, що намагався не зовсім тактовно познайомитися з жінкою з іншої компанії (мабуть, набагато простіше і коротше – *приставав*). Виведені з рівноваги небажаною ситуацією, жінки найчастіше послуговуються лексемами *дурак, ідіот, козел*, тоді як чоловічі характеристики є більш різкими: *бичара, бичвота, пстух гамбургський*.

Як вдало відзначила Л. Ставицька, на позначення віку жінки чоловіки вживають лексеми “з негативною оцінною акцентуацією середнього (*лошниця*) й похилого (*рудера*) віку...” [1, 31]. Це ж підтверджується мовленням тернополян, які наведені лексеми поширюють синонімами *стара вішалка, стара пательня, шкана, кляча*.

Отже, як показав експеримент, мовлення чоловіків на рівні використання сленг-одиниць різноманітніше, ніж мовлення жінок. Синонімічні ряди чоловічого мовлення значно переважають жіночі відповідники за кількістю компонентів.

Ще однією специфікою чоловічого мовлення є існування “чоловічих” тематичних груп сленгової лексики. Сюди відносимо насамперед слова, що характеризують невідповідну суспільно-релігійній моралі поведінку жінки. Жінка легкої поведінки має чітке мовне оформлення: *амора, бікса, гейша, курва, лярва, подушка, трирубльовка, шмаль, шмара*. До того ж характеристика таких жінок дуже часто конкретизована. Так, якщо всі наведені слова можна вважати синонімами до лексеми *проститутка*, то *діваха, сонечко, фіфочка* позначають жінок, які схильні забагато кокетувати з чоловіками, а інколи й переходити цю межу. А от *алюра* – це проститутка з невеликим досвідом, *зажигалка* – неповнолітня проститутка, *катакомба, хуна* – брудна вокзальна проститутка. Як не дивно, іронічної характеристики у мовленні чоловіків набуло позначення незайманих дівчат словами *целка* чи *целка-патріотка*. Ці слова не тільки мало використовуються жінками, а й дуже часто невідомі, незрозумілі їм. Жіноче мовлення порівняно з чоловічим є більш обмеженим.

Цікаво, що як у чоловічому, так і в жіночому мовленні існує мала кількість слів на позначення ненормативної сексуальної поведінки чоловіка. “У розмовному вокабулярі жінок..., – зазначає Л. Ставицька, – годі шукати експресивних, оригінальних або просто популярних паритетних номінацій чоловіків... Річ у тому, що упередженість стосовно чоловічої статі поєднується зі співчуттям, виправданням тощо. Поміркваність слів-оцінок пов’язана насамперед із домінуванням жінки-матері (за Отто Вайнінгером, підкоряючись сексові, жінка штовхає людство у вир нових і нових народжень), хоча, ймовірно, і метафізика провини відіграє певну роль (підсвідома провинна жінки за вихованого нею ж у соціокультурному плані чоловіка)” [1, 32].

Якщо сленгова характеристика жінок аморальної поведінки є зрозумілою для всіх чоловіків (більшість з них використовує таку лексику), то функціонування слів інших тематичних груп у чоловічому спілкуванні дещо обмежене. Насамперед це стосується автомобілів і всього, що з ними пов’язано. Наприклад, назва автомобіля “BMW” жартівливо розшифровується як *багато маєш витрат, драбина* – це ряд частих ям на дорозі, *кенгурятник* – чохол на запасне колесо, *клята* – гальмівна педаль, *титани* – диски з алюмінію, *юпка* – нижні бокові сполери тощо.

Специфікою чоловічого мовлення на граматичному рівні вважаємо активне використання дієслів у формі наказового способу. Чоловіки часто дозволяють собі переривати співрозмовника виразами *харош тріпатися, харош розказувати*, а закінчувати суперечки використанням окличних синонімів до дієслова *іти: гребти звідси, дьоргай звідси, тусуйся звідси, зарийся, валай, вимітайся, сплюнься*. Жінки ж

уникають настільки відкритих наказових форм, як мінімум, пом'якшуючи наказовість відсутністю окличної інтонації.

Отже, проведений експеримент дав змогу висвітлити основні аспекти гендерної диференціації сленгового мовлення. Найчіткіше протиставлення чоловічого та жіночого способів вислову виявляється на рівні лексики. Насамперед треба відзначити існування суто або переважно "чоловічих" тематичних груп (наприклад, все, що стосується автомобілів). До того ж у кожній тематичній групі сленг-лексики виділяється певна кількість слів, які використовують і жінки, і чоловіки. Їх можна вважати загальноновживаними сленгізмами, це – найбільш відомі і найпоширеніші слова. Доповнення цієї групи синонімами відбувається в основному в чоловічому мовленні. Загалом же чоловіче мовлення характеризується більшою кількістю сленг-одиниць і на рівні пасивного сприйняття, розуміння, і на рівні використання.

На граматичному зрізі чоловіче мовлення вирізняється активним використанням форми наказового способу. Спонування до дії у жінок пом'якшується заміною форм наказового способу умовним або відсутністю окличної інтонації при використанні наказового способу.

Специфікою чоловічого мовлення є більш чітке конотативне насичення сленг-одиниць. Оскільки сленгове мовлення є малодослідженим аспектом на теренах української мовознавчої науки, то наведений матеріал може бути використаним при подальших масштабних та комплексних дослідженнях сленгового мовлення.

ЛІТЕРАТУРА

1. Савицька Л. Мова і стаття// Критика. – 2003. – Ч. 6. – С. 29-34.
2. Allman W. F. Towards an overview of work on gender and language variation// News & World Report. – Nov. 5. – 1990. – P. 60-70.

Ожигова Оксана

МОВНИЙ ПОРТРЕТ ПОЛІТИКА: ПЕРЕДВИБОРЧИЙ ЗРІЗ (на матеріалі промов політичних діячів)

Політична риторика може бути презентована у двох формах – первинній та вторинній. Первинною ми вважаємо доповіді, промови, інтерв'ю політичних діячів; вторинна – це відтворення усної мови політика у засобах масової інформації. Принагідно зауважимо, що однією з основних рис демократичного суспільства є максимальна об'єктивність вторинної форми, зокрема політичної риторики. Проте, як відомо, навіть у найдемократичніших державах ЗМІ – це переважно приватні структури, що мають певні політичні інтереси та уподобання. Тому можемо констатувати наявність елемента суб'єктивності (в більшій чи меншій мірі) у відтворенні «прямої мови» політичного діяча.

Чи не єдиною можливістю побачити політика та почути його «в оригіналі», а не крізь призму кривого дзеркала ЗМІ є передвиборчі кампанії. Вибори є «зоряним часом» для політичного діяча, який майстерно володіє ораторським мистецтвом. Часом, коли він має змогу продемонструвати електорату свої сильні сторони, однією